

Kris i befolkningsfrågan

Bok av Alva och Gunnar Myrdal (1934)
Presentation: Karl Harmenberg

3 september 2025

karlharmenberg.com/kris_i_befolkningsfragan.pdf

Kris i befolkningsfrågan (1934)

Födelsetalen ha fallit katastrofalt. Och de fortsätta att falla: någon botten kan ännu inte skönjas. Närmast pekar utvecklingen emot en av rena miniatyrfamiljer uppburen befolkning, vilken oavbrutet minskas i en så småningom allt snabbare takt. (s. 10)

Kris i befolkningsfrågan (ca 2025)

Anne Eskild

Anne Eskild, overlege ved Kvinneklinikken, Akershus universitetssykehus, professor ved Institutt for klinisk medisin, Universitetet i Oslo

Kronikk

Ikke rart fødselstallene stuper. Dagens politikk forebygger fødsler.

Staten gir ulik lønn for likt reproduksjonsarbeid. Ordningen med foreldrepenger er i tillegg på kollisjonskurs med biologien.

Figur: Dagens Næringsliv, 4 april 2023

Kronikk | Familiepolitikk

Hvorfor faller fruktbarheten så dramatisk?

Rannveig Kaldager Hart Seniorforsker, Senter for fruktbarhet og helse, FHI

Siri Eldevik Håberg Senterleder, Senter for fruktbarhet og helse, FHI

Øystein Kravdal Forskningsleder, Senter for fruktbarhet og helse og professor emeritus, Økonomisk Institutt, UiO

Per Magnus Fagdirektør, Senter for fruktbarhet og helse, FHI

Figur: Aftenposten, 7 april 2023

Kris i befolkningsfrågan (ca 2025)

Debatt | Barnløshet

Menn kan også bidra til økt fruktbarhet

Martin Flato

Forsker, Senter for fruktbarhet og helse, Folkehelseinstituttet

Figur: Aftenposten, 5 maj 2025

Vi snakker om alt unntatt det som betyr noe

Løsningen på lave fødselstall er ikke mer kontantstøtte. Det egentlige problemet er at færre finner en å få barn med – og at vi som samfunn har endret synet på barnets plass i livet.

Figur: Bergens Tidende, 11 juni 2025

Kris i befolkningsfrågan (ca 2025)

Vi må ta kvinners helse før – og etter fødsel på alvor Debatt

Hvorfor skal kvinner føde flere barn når helsetilbudet svikter?

Madeleine Engen
GYNEKOLOG OG GRÜNDER AV CMEDICAL

PUBLISERT 26.06.2025 - 08:00 SIST OPPDATERT 26.06.2025 - 17:29

Figur: Dagsavisen, 25 juni 2025

Översikt

Översikt

Översikt

Bakgrund om boken

Gunnar och Alva Myrdal

Kris i befolkningsfrågan

Bokens innehåll

Lösningar på befolkningsfrågan

Befolkningsfrågan globalt

Avslutning

Befolkningsfrågan

- ▶ Varför föder vi färre barn?
 - ▶ Gör vi det?
- ▶ Vad blir konsekvenserna?
- ▶ Vi vet inte!
 - ▶ $\rightsquigarrow$ Ni är framtidens samhällsvetare, ni måste “lösa” det här.
- ▶ Vad tror ni? $\rightsquigarrow$ Hur kan man testa olika teorier?

Jag har inga svar. Men jag vill ge er historiskt perspektiv genom att diskutera ett nästan hundra år gammalt inflytelserikt verk som rör samma frågor.

Fallende fødselstall i Norge: utvikling og mulige tiltak for unge voksne

Delleveranse fra Fødselstallsutvalget

Figur: NOU delrapport, 24 april 2025

Fødselstallsutvalget

Vi ska inte gå igenom rapporten (men läs den!). Två förslag från utvalget:

- ▶ Extra barnetrygd till föräldrar under 30 år (ca 2000 kr per månad)
- ▶ Ekonomiskt stöd till föräldrar under 30 år som studerar (en ökning i föräldrastipendium på 25 000 kr samt reduktion av studielån på 25 000 kr per barn fött under studietiden)

I tillägg: tillrättaläggning för föräldrar som studerar och mer information om möjligheten att få barn (fekunditet) och pregravid hälsa.

Bakgrund om boken

Gunnar och Alva Myrdal

- ▶ Gunnar Myrdal: Nobelpris i nationalekonomi 1974 (samtida med Frisch)
- ▶ Alva Myrdal: Nobels fredspris 1982
- ▶ Radikala socialdemokrater, kopplade till “social ingenjörskonst”

Kris i befolkningsfrågan

I går annonserades “En kulturkanon för Sverige” (SOU 2025:92) med femtio verk och femtio händelser. Kris i befolkningsfrågan var ett av verken.

Oerhört viktigt verk i sin tid, omdebatterat och ifrågasatt i efterhand. En symbol för folkhemmet. Ett utkast till en social utopi. En skiss till en social ingenjörsvetenskap som var avsedd att lösa samhällsproblemen med förnuftets verktyg. En tanke om de vetenskapligt skolade experternas överlägsenhet. Lockande för många, förfärande för andra.

Skrivet 1934 (“mellankrigstiden”).

Bokens innehåll

Bokens innehåll

1. <i>Malthusianismen och nymalthusianismen</i>	15
2. <i>De allmänna befolkningsteorierna</i>	56
3. <i>Aktuella tendenser i den svenska befolkningsutvecklingen</i>	82
4. <i>Den närmaste framtidens befolkningspolitiska åsiktsläge</i>	102
5. <i>Det svenska folkets levnadsstandard</i>	118
6. <i>Socialpolitiken och det ekonomiska produktions- och fördelningsproblemet</i>	173
7. <i>Socialpolitiken och folkets kvalitet</i>	205
8. <i>Socialpolitiken och den familjesociologiska utvecklingen</i>	286

Sakregister	327
--------------------------	-----

(Sterilisering: ett kort avsnitt i boken. Flera formulering som
verkligen inte håller i dag.)

Bokens tes: nödvändigt att reformera hela samhället

Inför den kraftigt påbörjade avfolkningen just i denna tid av exempelöst snabbt tekniskt framåtskridande ha de som se radikalt på de sociala problemen att vända sköldarna. De komma att få ett nytt intresse att hejda fruktsamhetstalens fall. Men hur skall detta kunna ske? Vilka medel stå till förfogande för en positiv befolkningspolitik? En sak blir klar genom en social analys av motivspelet bakom födelsebegränsningen och den bestyrkes av erfarenheten från andra nationer: här räcker det inte med små justeringar av den ekonomiska fördelningen. Fruktsamhetspremieringar, skatteindringar för barnrika familjer och dylikt komma möjligtvis att ge oss en kortvarig illusion av att vi föra en positiv befolkningspolitik, men de komma att lämna fruktsamhetsutvecklingen tämligen oberörd. Vill man vinna mer än en illusion får man nog rätt grundligt reformera hela samhället. (s. 11)

Malthusianismen och nymalthusianismen

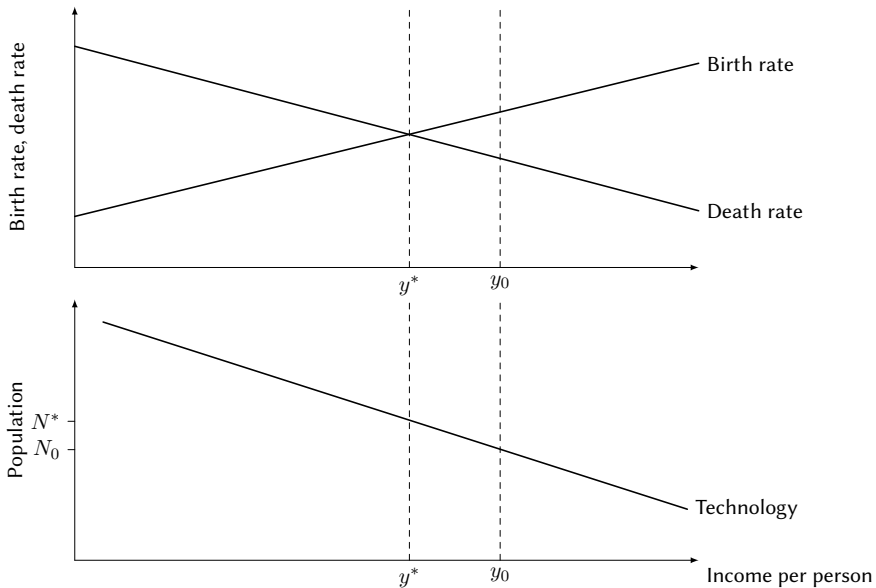
Myrdal och Myrdal börjar diskutera den gamla nationalekonomiska och radikala förståelsen av befolkningsfrågan.

- ▶ Robert Malthus: *An Essay on the Principle of Population*
- ▶ Boktips: *A Farewell to Alms* av Gregory Clark

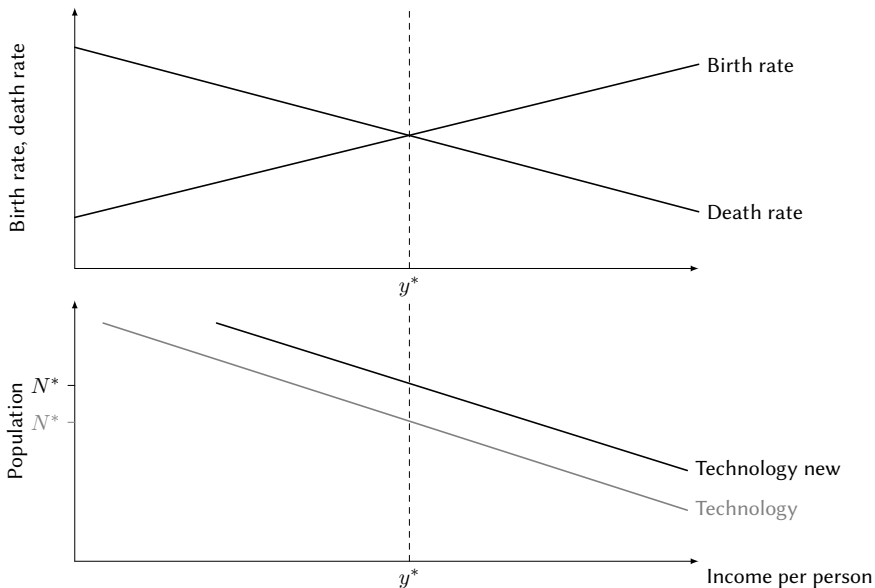
Malthus teori

1. Födelsetalen är ökande i levnadsstandard, och dödstalen är sjunkande i levnadsstandard $\leadsto$ befolkningsökningen är ökande i levnadsstandard
2. Inkomst per capita är minskande i befolkningsmängd (en given mängd jordbruksmark ska mätta fler magar).

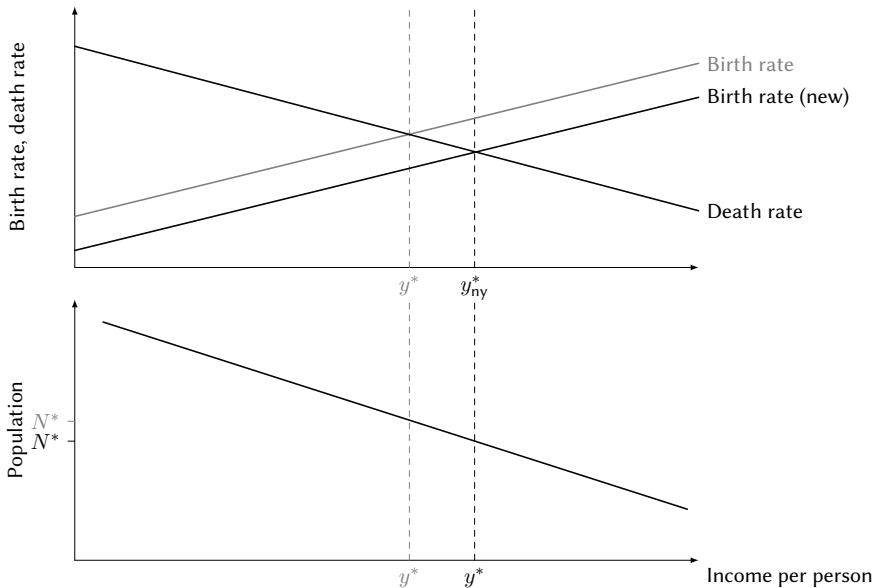
Malthus teori i ett diagram

Teknologiskt framsteg i Malthus modell

Fertilitetsförändring i Malthus modell

Nymalthusianen Knut Wicksell

Under 1800-talet var nymalthusianerna en intellektuell radikal rörelse som förespråkade att kontrollera fertiliteten för att öka arbetarklassens levnadsstandard. Detta var väldigt, väldigt kontroversiellt (preventionsmedel!).

Några ord om samhällsolyckornas viktigaste orsak och botemedel med särskildt afseende på dryckenskapen (Uppsala 1880):

- ▶ Alkolism (dryckenskap) stammar ur fattigdom
- ▶ Fattigdom stammar ur befolkningsökning
- ▶ En frivillig barnbegränsning inom äktenskapen krävs för ett lyckligt samhällstillstånd
 - ▶ Preventivmedel
 - ▶ Måttlighetsföreningar, där medlemmar förbinder sig att bara skaffa 2-3 barn
 - ▶ (Legalisering av abort, debatt kom senare)

Knut Wicksell och Anna Bugge Wicksell

1. *Knut Wicksell. Rebell i Det nya riket* av Torsten Gårdlund
2. *Jag saknar fruntimmer här: en biografi över Anna Bugge Wicksell* av Christina Carlsson Wetterberg
 - ▶ Knut Wicksell var briljant men han hade varit total oduglig utan sin norska “fru” (av radikala grunder vägrade Knut att gifta sig på konventionellt sätt). Anna Bugge Wicksell var, som alla kvinnor på den tiden, begränsad i sina möjligheter. Norsk kvinnoaksaktiv kvinna träffar radikal svensk nationalekonom i Köpenhamn, blir livspartner. Knut är en hopplöst opolitlig familjeförsörjare (sitter i fängelse för hädelse etc.). Hon ser till sist till att Knut blir professor. Blir själv första kvinna att utbilda sig till jurist i Lund och senare i livet svensk toppdiplomat till Nationernas förbund.

Myrdal om nymalthusianerna

- ▶ De hade rätt då, men nu när födelsetalen faller så måste de radikala tänka om.
- ▶ Vad vet vi?

Det är ytterligt svårt att överskåda redan vad som faktiskt sker. Vad den framtid, som ligger längre bort än ett fåtal år, skall bära i sitt sköte, därom veta vi egentligen alls ingenting med större säkerhet. (s. 78)

Vi vet lite, vad ska vi göra?

Nu är det emellertid alls ingenting speciellt och märkvärdigt med befolkningsfrågan, att vi i stor utsträckning sakna tillförlitlig ledning redan för begripandet av det sakläge, vartill vi ha att ta ståndpunkt. De stora politiska problemen, där vi ha en mera fullständig vetenskaplig kunskap om de djupare sammanhangen, äro lätt räknade på fingrarna. Dit hör inte socialiseringsfrågan, ej heller skatteproblemet, ej konjunktur- och arbetslöshetsspörsmålen. Men det skall medgivas, att så dunkelt till sina ytterlinjer som befolkningsfrågan står väl intet av de andra nyss uppräknade samhällsproblemen. Vilket inte hindrar, att vi ändock måste fatta ståndpunkt och egentligen måste göra det oavbrutet, ty befolkningsspörsmålet slingrar sig in överallt. (s. 80)

- ▶ Efter en pliktskyldig redogörelse av kunskapsläget i Sverige och internationellt så börjar en genomgång av det svenska folkets levandsstandard.

Svenskarna är trångbodda

Det är klart, att noll- och ettbarnsfamiljer kunna leva skapligt även i lägenheter om blott ett rum och kök. Men det är väl ingen som tänker sig, att ett hyggligt familjeliv med flera barn skall kunna ordnas i sådana lägenheter. /.../ Slutsatsen är klar: i flertalet av de lägenheter, som nu finnas och som byggas, skola barn överhuvudtaget icke födas eller i alla händelser icke födas mer än mycket sparsamt. Och vårt begåvade svenska folk är inte sent att fatta lärdomen. I tio år och mer ha vi haft världens lägsta nativitetstal, och vi skola med all sannolikhet förvänta världen med ännu lägre. (s. 135)

Arbetslösheten är hög

“I flera år ha de svenska fackföreningarna nu i genomsnitt redovisat en arbetslöshet, som håller sig kring och överskridit 20%” (s. 164)

Unga, intelligenta, moderna människor fyllda av vår tids ideal, uppfostrade i en demokratisk anda, i kontakt med bildningsrörelsen och de politiska och social folkrörelserna, gifta sig visserligen, ehuru icke så ofta som utomlands. Även vår äktenskapsfrekvens är och har alltid varit mycket låg. Men de vilja i alla händelser inte ha barn. — Vem klandrar dem? (s. 172)

Varför skaffar folk barn?

Utifrån den så valda befolkningspolitiska värdepremissen framstår det då såsom en social livsfråga: vilka sanktioner i psykologisk, sociologisk mening — har barnafödandet? Vi måste liksom börja inventera själva motiven till att äkta makar frivilligt underkasta sig barnavling, trots att den är förbunden med obehag och risker för den kvinnliga parten, trots att den vållar avbräck i hennes arbete och övriga livsföring, trots att den är tillfälligt hindrande för ett tillfredsställande sexualliv och medför fara för trohetsförhållandet inom äktenskapet, och trots att den innebär en mycket betydande kostnadsökning i familjebudgeten samt allahanda uppfostringsbekymmer i framtiden. (s. 174)

Ekonomisk stabilitet

“[Första villkoret är] att vi lägga upp och därefter genomföra en ekonomisk försörjningsplan, som ger arbetarna produktiv sysselsättning och som garanterar även bönderna en rimlig och någorlunda säker inkomst.” (s. 175)

“[D]en nuvarande produktionsordningens väsentliga brist är, att den icke garanterar en jämvikt mellan produktionen och konsumtionen.” (s. 176-177) $\rightsquigarrow$ “Keynesiansk” stabiliseringspolitik.

Ekonomiska incitament

Vi ha alla skrattat åt förslag om ungarlsskatter och frukt-samhetspremieringar. Men löjliga ha dessa förslag mest varit på grund av beloppens obetydlighet (och stundom på grund av motiveringarna). Frågan är emellertid, om vi icke gå fram emot en tid, då man mera allmänt kommer att finna det alldeles oriktigt och i grunden onaturligt, att var och en skall så fullständigt bära den ekonomiska bördan för sina egna barn. (s. 188-189)

↪ barnförsäkring.

[D]en stora och ofrånkomliga bristen från socialpolitisk synpunkt [är] att inkomst- och levnadsutjämningen blott är horisontell. /.../[R]eformen måste avkopplas från direkt förbindelse med arbetsmarknaden och anställningsförhållanden och göras fullt allmän och obligatorisk samt framför allt kombineras med ett väsentligt moment av inkomstutjämning mellan de olika inkomstklasserna. (s. 198)

↪ barnbidrag/barnetrygd.

Men det behövs mer, mycket mer

De socialpolitiska åtgärder, som i stället skulle komma i fråga, måste för att fylla sitt ändamål vara vittsyftande reformer med kraftiga verkningar att nedbringa den familjeindividuella kostnaden för barnen och måste då samtidigt åstadkomma en viss klassutjämning åtminstone för just barnens vidkommande. Det kommer att gälla till exempel:

- 1. bostadssubvention för barnrika familjer;*
- 2. allmän och kostnadsfri hälsovård för alla barn (inklusive psykisk hälsovård, tandvård och medikamenter);*
- 3. fri skollunch åt alla barn;*
- 4. prisrabatter å nödvändiga födoämnen för hemmavarande barn;*
- 5. alla kostnader för skolgång avlägsnade: fria skolböcker och fri skolmaterial, skolskjutsar och skolhem där så behövas o. s. v.;*

Men det behövs mer, mycket mer, del II

(fortsättning)

6. *fria offentliga barnkammarskolor, barnkrubbor, kindergarten, eftermiddagshem, arbetsstugor, sommarkolonier etc. av hög kvalitet för att ge barnen en ändamålsenlig tillvaro de tider, då föräldrarna behöva avbryta bundenheten eller då barnen för sitt eget bästa behöva en annan livsform;*
7. *utbildningsstipendier för ungdom med begåvning och lämplighet för särskild utbildning, tillräckligt många för att möta behovet och tillräckligt stora för att verkligen betala livsuppehållet under studieåren.*

En viktig synpunkt i samtliga dessa hänseenden är, att det allmännas tillskott till barnavården ej bör ges i sådana former, att de få en nedsättande karaktär av fattigvård. /.../ Eljest mista nyttigheterna psykologiskt i värde, och de kunna då ej heller väntas ha de åsyftade verkningarna på villigheten att föda barn. (s. 202)

Sammanfattat

- ▶ Det allmänna (dvs staten) ska bära en större del av kostnaderna, ekonomiska och övriga, kopplade till barn
- ▶ $\rightsquigarrow$ välfärdsstat
- ▶ Nästa del: detta är också bra politik av andra anledningar än att öka viljan till barnafödandet

De skärpta kvalitetskraven i det moderna livet

Maskinerna blir alltmer 'automatiska'. Det anspråk produktionen ställer på det mänskliga produktionsmedlet är i stället mera inriktat på de intellektuella och moraliska kvalitetsegenskaperna: omtanke och plikttrohet, förmåga av snabb uppfattning, personlig behärskning och teknisk insikt — alltså allmänt uttryckt: karaktär och intelligens. (s. 206)

Hur har då människomaterialet reagerat inför dessa skärpta kvalitetskrav? Utan varje tvivel i stort sett sunt och positivt: den mänskliga dugligheten har stegrats i takt med de ökade anspråken. (s. 211)

Jämför med Goldin och Katz, The Race between Education and Technology.

Barnens näringsstandard

Men vad gäller barnens näringsstandard räcker det ej med enbart forskning, upplysning och propaganda. Hindret är ofta av ekonomisk art, och då måste hjälpen även vara det. Barn-bespisning i skolorna är ett trängande önskemål. Genom en fri skollunch för alla barn — som skulle vara verklig "hälsomat", sammansatt med utnyttjande av vår näringsfysiologiska expertis — kan i väsentlig grad barnens näringsstandard tryggas, även om födan i hemmet på grund av föräldrarnas fattigdom eller oförstånd skulle vara otillräcklig eller olämplig. Genom sin sammansättning skulle denna skollunch dessutom vara en det bästa slagets åskådningsundervisning för barnens och föräldrarnas hygieniska uppfostran i detta hänseende och i viss grad verka vanebildande i rätt riktning. (s. 227)

Barnens näringsstandard: Kristinebergsskolan

Det bostadshygieniska problemet.

Överhuvudtaget har man att göra klart för sig, att en mycket trång, överbefolkad bostad nästan med nödvändighet är ett smutsigt, oordnat, otrevligt hem, varifrån ungdomen flyr. Barnen i lek- och skolåldern hamna på gator och bakgårdar, där en alltför stor del av deras lediga dag förflyter utan vård och övervakning. De vuxna barnen drivas till kaféer och dansbanor. Den borgerliga föreställningen om "hemmet" som en plats för uppfostran, umgänge, vila och återhämtning saknar för närvarande varje tillämpning för en mycket stor del av svenska folket. (s. 234)

~> bostadssubvention.

“Denna hjälpaktion bör helt inriktas på familjer med barn. /.../ [Å]ldringar [måste] vika i konkurrensen med barnen. Åldringar äro färdiga; de äro som de äro. Barnen danas däremot i viss riktning, och riktningen bestämmes i mycket av hemmiljön.” (s. 236)

Skolans uppfostringsmål

Skola framtidens människor: “Vad vi däremot skulle vilja förmena vara det riktiga anpassningsidealet i vår tid: människor med förmåga både till individuell självständighet — i motsats till den medeltida lydnadsmänniskan — och till kollektivt samarbete — i motsats till den privatkapitalistiska konkurrensmänniskan — är ännu i stort sett främmande för skolmentaliteten.” (s. 262)

“Vi måste nämligen sätta oss in i att den ungdomstid samhället har att svara för oavbrutet kommer att utsträckas upp emot 20-årsåldern, att därvid utbildningsmöjligheterna under denna tid måste mer än förr tillvaratagas.” (s. 272)

Socialpolitiken och den familjesociologiska utvecklingen

Bondelivet: familjen var produktions- och konsumtionsenhet. Nu: familjen är endast konsumtionsenhet. “Familjen blir efter i utvecklingen och *därför* desorganiseras den.” (s. 294-295)

[Den] nu ej längre sakligt välgrundade familjeideologien måst uppluckras. Särskilt uppfattningen om familjens uteslutande myndighet över barnen har måst maka åt sig åtskilligt. Denna ideologiska förändring måste emellertid drivas mycket längre. Starkare ingrepp i det familjeindividuella konsumtionsvalet bli av nöden. (s. 299)

[V]i måste frigöra barnen mera från oss själva.” (s. 301)

Boktips: Är svensken människan? (Berggren och Trägårdh)
(statsindividualism)

Frigjorda barn genom “barnkammarskolor” (barnehager)

Man kunde utrusta dessa barnkammarskolor med pedagogiskt fullt lämpliga leksaker, vilka äro för skrymmande och för bullrande för moderna våningar. Man kunde arrangera barnens dagliga rutin efter den för dem hälsosammaste ordningen utan att inkräkta på den övriga familjens tider och vanor. Man kunde ordna möblering, servering etc. så, att de passade barnen och gäve dem tillfälle att medverka och öva sig utan förstöringsrisker. Man kunde vidare ge alla dessa barn ett ordentligt mål “hälsomat” liksom skolbarnen skulle få sin skollunch, för att därigenom dels, kunna effektivt bidra till att hålla dietstandarden uppe och dels kunna nå den socialpolitiska kostnadsutjämning vi så många gånger talat om.

Frigjorda barn genom “barnkammarskolor” (barnehager)

För barnets skötsel skulle man naturligtvis ha tränat folk. Kvinnor med verklig håg och fallenhet för barnafostran borde i samhällets intresse särskilt utbildas och sedan exploateras för eftersyn av 8-10 barn. Under nuvarande slösaktiga ordning ha somliga kvinnor med verklig begåvning och lust för rationell barnuppfostran inte några barn alls, andra ha ett eller två att slösa sina omsorger på, medan hela mängder av kvinnor på grund endast av det fysiologiska moderskapet och familjens traditionsbundna organisation få ägna sig åt uppfostringsyrket utan att äga vare sig intresse eller duglighet. (s. 304)

Avslutning av boken

Det kommer att ta lång tid, men förändringen är nödvändig. Den ligger helt i linje med den faktiskt skeende sociala utvecklingen: till slut tvingar den sig igenom av egen kraft. Det tragiska är bara, att under tiden konflikten mellan det efterhängsna traditionsarvet och den aktuella livssituationen tillåtes växa ut till en sådan personlig och social disharmoni. (s. 325)

Befolkningsfrågan globalt

- ▶ I dag har vi en *global* befolkningsfråga!
- ▶ Intressant presentation av Jesus Fernandez Villaverde: *The Demographic Future of Humanity: Facts and Consequences* (maj 2025)
- ▶ Två slides kopierade här

The global fertility crisis

- ▶ The global fertility crisis is worse than you think.
- ▶ 2023 was likely the first year in human history when our fertility rate fell below the replacement rate.
- ▶ The world population will start falling c. 2055.
- ▶ Never seen before, even compared to wars and pandemics.
- ▶ The consequences for the world are momentous.

TFR around the world

- ▶ If you think this is mainly about rich, advanced economies, you are wrong.

(2024)	TFR
US	1.60
Tunisia	1.56
Mexico	1.55
Turkey	1.48
Brazil	1.47
Iran	1.44
Sri Lanka	1.37
Bosnia and Herzegovina	1.20
Colombia	1.06
Thailand	0.98

Avslutning

I befolkningsfrågan möts det privata och det politiska

Mer än de flesta andra samhällsproblem har befolkningsfrågan förmått uppröra sinnena.

Den snuddar nämligen vid några områden av samhällsmoralen, som sedan gammalt legat i centrum för religionslärares och moralisters intresse: förhållandet mellan könen, äktenskapet, fortplantningen och familjen. Den har därför kommit att beröra s. k. personliga samvetsfrågor. Och så långt tränga eljest de stora samhällsproblemen blott med den största svårighet. Vidare får man naturligtvis minnas, hur djupt komplexbundet könsproblemet kommit att bli i den moderna västerländska civilisationen. I denna komplexbundenhet ligger för övrigt en god del av själva anknytningen till den individuella moralen. (s. 7)

Jag hoppas ni känner er inspirerade att gräva djupt i dessa frågor där alla samhällsvetenskaper (och medicin) möts